

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Colloquium-journal №10, 2017

(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 20 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej dziennika.

Wysyłając artykuł do redakcji, Autor potwierdza jego wyjątkowość i bierze na siebie pełną odpowiedzialność za ewentualne konsekwencje za naruszenie praw autorskich

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**

Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** Profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego, dyrektor programu k. e. n.
- **Jemielniak Dariusz** - prof. dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Henryka Danuta Stryczewska** - prof. dziekan Wydziału Elektrotechniki i Informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Mateusz Jabłoński** - Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** - prof. , dziekan Wydziału Elektrotechniki i Informatyki Politechniki Lubelskiej i prof. Zbigniew Grądzki, prorektor ds. Nauki.
- **Sani Lukács** — eötvösa Loránd University, Faculty of Social Sciences, phd in sociology7
- **Király Tamás** — Szegedi Tudományegyetem, gyógyszerésztudományi Kar, phd gyógyszertár9
- **Gazstav Lewandowskij** — węgierski uniwersytet sztuk pięknych, Graficzny wydział / Specjalizacja w dziedzinie projektowania graficznego.

« Colloquium-journal »

Wydrukowano w « Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland »

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

HISTORICAL SCIENCES

УДК 37.035.6 - 008(477.53) «19»

Семергей Н.В.

*ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»,
доцент кафедри філософії і суспільних наук*

ПОЛТАВСЬКА ГРОМАДА НА ШЛЯХУ ДО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ XIX СТОЛІТТЯ

Семергей Н.В.

*ВГУЗУ «Украинская медицинская стоматологическая академия»,
доцент кафедры философии и общественных наук*

ПОЛТАВСКАЯ ГРОМАДА НА ПУТИ К НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ВОЗРОЖДЕНИЮ УКРАИНЫ XIX ВЕКА

Semerhei N. V.

*Higher state educational establishment of Ukraine
«Ukrainian Medical Stomatological Academy»
Candidate of History, Associate Professor*

POLTAVA GROMADA ON THE ROAD TO THE NATIONAL-CULTURAL REVIVAL OF UKRAINE IN THE 19th CENTURY

Анотація

У статті досліджено основні шляхи і завдання просвітницької діяльності полтавської Громади у контексті національно-культурного відродження України другої половини XIX ст. Визначено пріоритетні напрями роботи громадівців щодо розбудови національної школи на Полтавщині.

Аннотация

В статье исследованы основные пути и задания просветительской деятельности полтавской громады в контексте национально-культурного возрождения Украины второй половины XIX века. Определены приоритетные направления работы громадовцев на пути создания национальной школы на Полтавщине.

Abstract

The article explores the main ways and tasks of educational activities of Poltava Gromada in the context of the national and cultural revival of Ukraine in the second half of the 19th century. Priority directions of gromad's members work on the way to the creation of a national school in Poltava region are determined.

Ключові слова: національно-культурне відродження, полтавська Громада, недільні школи, культурно-освітня робота, журнал «Основа».

Ключевые слова: национально-культурное возрождение, полтавская Громада, воскресные школы, культурно-образовательная работа, журнал «Основа».

Key words: national and cultural revival, Gromad of Poltava, Sunday schools, cultural and educational work, magazine «Osnova».

Актуальність дослідження. Звернення до дослідження творчого спадку «громадівців», їх просвітницької діяльності актуалізується тим, що через узагальнення досвіду минулих наукових розвідок стає можливим переосмислення та переведення в практичну площину ряду їх ідей та узагальнюючих положень на створення та подальший розвиток української національної ідеї, української культури й національної системи освіти.

Аналіз досліджень та публікацій з цієї проблеми. Досліджувана тема неоднозначно висвітлювалася представниками тих чи інших історіографічних напрямків. Серед дослідників громад Наддніпрянської України необхідно відзначити В. Дудка, А. Катренка, С. Рубашової, В. Сарбея. У працях за-

значених науковців розкриваються загальні відомості діяльності громад. Зміст освітньої діяльності українських Громад лише нещодавно став предметом наукових досліджень та розвідок вчених-педагогів. Крізь призму такого педагогічного явища як освіта дорослих дослідниця Л. Вовк розкрила значення і роль педагогічної діяльності української інтелігенції, в якій Громадам належало провідне місце. Ретроспективний системний аналіз процесу розвитку педагогічної проблематики в діяльності українських Громад як органічної частини культури народу проведено в докторській дисертації Н. Побірченко.

Виклад основного матеріалу. 50-60-ті роки XIX ст. в Російській державі характеризуються значним загостренням політичної боротьби, яка в Ук-

раїні супроводжувалася пробудженням національної свідомості. Колишні кирило-мефодіївці, повернувшись із заслання, воліють працювати на ниві культурного розвою свого народу. Для цього видають журнал «Основа», в якому висвітлюють найактуальніші проблеми українського народу. У Петербурзі з'являється нелегальне товариство – українська Громада, навколо якої гуртується прогресивна інтелігенція. Майже одночасно в Україні молодь створює свої об'єднання, на зразок петербурзького, називаючи їх також «громадами».

У Полтаві Громада об'єднала учителів, професорів, лікарів, письменників, студентів, ліберально настроєних помічників і розпочала цілеспрямовану культурно-освітню роботу, організовуючи недільні школи, публічні лекції, бібліотеки, налагодила видання книжок українською мовою, влаштувала театральні вистави, збирала й вивчала український фольклор. Найбільш відомими діячами полтавської Громади були В.В. Лобода, О.І. Стронін, Д.П. Пильчиков, О.Я. Кониський, М.П. Драгоманов, М.П. Старицький, Є.І. Милорадович.

Серед основних завдань, які громадівці ставили перед собою, було одержання дозволу на навчання дітей українською мовою у початковій школі, оскільки саме у цей період учень краще засвоює грамоту рідною мовою. Звільнення селян від кріпацької залежності, і виникнення у народу бажання до освіти, посилювало у деяких прихильників освіти в Україні надію, що для української мови настав сприятливий час для розвитку. Проявляється спроба офіційним шляхом добитися для малоросійських букварів та інших книжок рівності з букварями і книгами, писаними «великорусским языком». Таку спробу вперше зробили у 1862 році керівники полтавської Громади, надіславши в С-Петербурзький комітет грамотності (він входив до складу III відділення Імператорського вільно-економічного товариства) записку, в якій просили комітет клопотати через вільно-економічне товариство перед міністром державного майна про дозвіл допустити в народні села південно-російських губерній деякі книжки рідною мовою для початкового навчання. Записку підписали троє полтавців: розпорядчий першої чоловічої недільної школи інженер-капітан В.В. Лобода, секретар ради Полтавської жіночої недільної школи колезький радник Д.П. Пильчиков і член-співробітник комітету грамотності О.Я. Кониський.

У записці наголошувалося, що корінне населення Полтавської губернії є чисто «південно-руське», тобто українське, і розмовляє мовою, яка відрізняється від російської граматичними формами, значенням слів. А тому розповсюдження грамотності в цьому краї серед сільського населення необхідно проводити його рідною мовою.

С-Петербурзький комітет грамотності, «визнаючи досить обґрунтовану думку, викладену в записці», просив підтримати у цій справі Раду Імператорського вільно-економічного товариства. Остання, поділяючи думку комітету, звернувшись до міністра державного майна генерал-ад'ютанта Зеле-

нова за дозволом згаданого піклування про введення в Полтавській губернії підручників українською мовою, а саме – граматики Деркача, азбуки для південно-руського краю, складеної за методикою Золотова і граматики Куліша [14, с. 78].

Основні зусилля громадівців спрямовувалися на демократизацію народної освіти, національно-культурне відродження Полтавщини. У результаті пошуку шляхів і методів їх здійснення виникла невідома раніше форма навчання – недільні школи. Першу недільну школу в нашому місті було організовано у 1858 році. 8 січня 1860 року за ініціативою М.І. Пирогова недільна школа була відкрита вчителями Пирятинського повітового училища. 24 квітня 1860 року відчинила свої двері перша чоловіча недільна школа, якою керував спочатку О.І. Стронін, а потім В.В. Лобода.

У квітні 1861 року виникла недільна школа з розпорядником О.Я. Кониським на чолі, у вересні 1861 року і в січні 1862 року відкрилися дві жіночі школи, де за розпорядницею була Є.І. Милорадович [12].

Полтавські недільні школи виникли одними з перших у країні. Природно, що вони не мали достатнього досвіду. Викладачам доводилося самостійно розробляти програми викладання окремих предметів, удосконалювати методи навчання, забезпечувати своїх учнів необхідною літературою, розв'язувати цілий ряд організаційних питань.

Оскільки учні були різного віку і різної підготовки їх не могли об'єднати в один клас, відповідно школярів розподіляли на дві групи: неписьменних і тих, хто вже вмів читати. Навчання проводилося в недільні та святкові дні. Згідно з умовами, що поставила влада перед відкриттям шкіл, перша година занять присвячувалась віровченню, проте викладачі часто ігнорували цей припис. Дві наступні години відводилися виключно читанню і навчанню письму та арифметиці.

У недільних школах багато уваги приділялось так званій «позашкільній освіті», яка включала народні лекції й читання творів Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка та російських класиків – О. Пушкіна, М. Гоголя, О. Некрасова. Олександр Іванович Стронін і Дмитро Павлович Пильчиков організовували лекції з історії українського народу, географії та природознавства рідного краю. Відомий той факт, що Пильчиков, читаючи історію України, подавав її за схемою суцільного історичного процесу, а саме: київська, галицька, а далі литовська доба, об'єднання України з Польщею, козаччина, Богдан Хмельницький, заселення південної України [2, с. 10]. Вивчення творів українських письменників, відомості з української історії зворушували думку слухача, його свідомість, викликали інтерес до громадських питань. Все це ляжало консервативне суспільство, яке в особі свого представника, повідомляє III відділ про те, що ніби О.І. Стронін на лекціях ширить атеїстичні погляди, заперечуючи існування пекла та раю, ангелів та бога [13].

Недільні школи користувалися популярністю серед населення. Про це свідчать листи, що надходили до редакції журналу «Основа». Так 7 листопада 1862 року був опублікований лист В.С. Кулика «Дещо з Полтави», в якому автор наголошував: «...бачимо ми й самі, що багато бракує нашому народові всюди: і у дорозі, і у господі, і у хаті, і на полі, а найбільш, чого найпотрібнішого: громадського духу і правдивої освіти. На Лівобережній Україні, цього року, повіяло якимсь тихим і теплим вітром. Наші пани, хоч і не всі, а таки багатенько і серцем, і розумом почули той гомін, що за нашого часу з усюди підіймають народи кожен свій голос – великий гомін світла, волі і правди...» [7, с.98].

У іншому листі О. Переходовець писав, що «громади думали організувати Товариство грамотності. Була відкрита дівоча недільна школа, де організувала навчання Є.І. Милорадович. У школі грошей і книжок доволі, доволі й учениць: записано 150. Через три неділі після відкриття школи для дівчат, була заснована хлоп'яча недільна школа при повітовому училищі». У листі також повідомлялося, що у 1861 році в Полтаві відкрито дві єврейські суботні школи, а в селі Великі Будища (Зіньківського повіту) офіцери заснували недільну школу» [9, с.52].

У журналі «Основа» можна прочитати також листи вдячності за допомогу, яка надавалася підручниками і книжками недільним школам Лубен [15] і Гадяча [5].

Організаційною і навчально-методичною роботою шкіл керувала загальна рада. У ній громада відіграла значну роль: тут ми бачимо Є.І. Милорадович (голова), О.Я. Кониського, Д.П. Пильчикова, В.В. Лобода, О.І. Строніна (секретар), В.Ф. Горového. Такий склад ради обумовив здійснення основного педагогічного ідеалу громади – навчання рідною мовою. Рада першої недільної школи (В.В. Лобода, О.І. Стронін і О.Я. Кониський) запропонувала у класах зачитати одну із байок Крилова, потім схожі на неї байки Гребінки і дати можливість учням визначитись, якою мовою із двох рекомендованих вони хочуть навчатися. Із 140 опитаних за мову Гребінки висловилося 123 учні [12].

Такі результати спонукали раду турбуватися про підручники українською мовою.

Незабаром у першій та інших школах стали використовуватися «Буквар» Шевченка та «Грамматика» Куліша. О.Стронін переклав українською мовою відому тоді абетку Золотова. Її продавали і роздавали бідним учням на даровані гроші. М.Костомаров коштом Є.Милорадович видав «Арифметику» Кониського. Для того, щоб зрозуміти наскільки швидко просувалася справа видання підручників необхідно проаналізувати «Дані про кількість проданих дешевих видань українською мовою» з січня по жовтень 1861 року, що були оприлюднені в журналі «Основа»: у Хоролі – 2478 примірників, у Зінькові – 1933, у Миргороді – 800, у Гадячі – 966, у Золотоноші – 884, у Прилуках – 322, у Кременчуці – 352, у Лубнах – 206, у Пирятині – 161, у Костянтинограді – 61, у Ромнах – 27, у Полтаві – 1972, у М.Сорочинцях – 770, у Решетилівці –

91; в Опішні – 84, у Санжарах – 54, у Шишаках – 53, у Чутово – 70, у Нижніх Млинах – 63. Кореспондент наводить і загальну кількість реалізованих примірників – 12193 [4].

Необхідно також спинитися і на аналізі літератури, що виходила завдяки діяльності громадівців. Значним внеском у розвиток національної освіти мало видання у 1861 році в Полтаві посібника «Азбука по методу Золотова для южно-руського края» для навчання української грамоти. В основу букваря покладено звуковий принцип пересувних літер (слово ділилося на складові частини – букви). Навчання грамоти, таким чином, ставало більш осмисленим і якісним. Цю обставину відзначив і М.І. Пирогов. «Успіхи учнів недільних шкіл, – писав учений, – при старанному навчанні вражаючі. Грамота засвоюється майже удвічі і навіть утричі швидше, ніж у парафіяльних та інших училищах, відвідуваних щоденно. Читаючи, учні розуміють завжди, що читають, – явище, як відомо, що не так часто спостерігається в інших школах» [10, с.465].

На прогресивність цього методу звертає увагу і О. Кониський у статті «Нанські граматика». Аналізуючи два способи написання граматик – старосвітський, що починається з букв і йде до складів, а потім до слів та інший, що йде у зворотному напрямі, автор статті зауважує, що хоча спосіб навчання за методом Золотова, безумовно, кращий, але перейти до нього важко, оскільки мало учителів, котрі можуть працювати за цим методом. Педагог приділяє також увагу естетичному оформленню книжок, зокрема малюнкам, які повинні відповідати віку дітей і викликати в них різні асоціації. Підсумовуючи, Кониський пише: «В українській граматиці все повинно бути по-нашому, від палітурки, від заголовку до кінця. Бо кому навчати – знають українську мову, а ті кому навчатися, – тільки її одну й знають. Брати в граматику, коли не все, то якомога більше, що створено самим народом (пісні, оповідання хороші і т.д.)». [6, с.77].

Громадівці намагались запровадити різноманітні форми культурно-освітньої роботи серед мас. Так, наприклад, на Різдво з ініціативи В.Лободи Громада мала намір ходити з колядою до всіх визначних осіб, починаючи з губернатора. Та колядування не відбулося: напередодні Різдва одержали популярну тоді в Росії газету «Indenendance Belge» зі статтею про Полтаву, де повідомлялося про те, що ніби Є.І. Милорадович хоче призначити в Україні гетьмана; а В. Лобода одержав тоді повідомлення з Міністерства внутрішніх справ про переведення його, унаслідок домагання губернатора, до Смоленська [2, с.18].

З думкою ідейного впливу на населення навесні 1861 року Громада заходила посадити біля оригінального пам'ятника Т.Г.Шевченку дерево з відповідною урочистою процесією. Губернатор О.П.Волков, вбачаючи тут певну демонстрацію, процесією містом заборонив, гадаючи, що без неї посадка дерева втратить всякий зміст. Проте 6 травня 1861 року в Полтаві в саду Гуссона, над дорогою,

посадили дуб, огородили його, а на дощечці вирізали слова: «Твоя дума, твоя пісня не вмре, не загине».

Широка популярність недільних шкіл, розвиток у них демократичних принципів навчання, викладання українською мовою насторожили уряд, і у 1862 році за поширення «шкідливого соціалістичного вчення» усі школи було закрито, а багато їх діячів репресовано. Так, колектив Полтавської першої недільної школи звинувачували у поширенні обурливих творів і брошур, в активному створенні гуртків для збудження незадоволення народу урядом. Її організаторів О.І. Строніна і В.С. Шевича відправили до Петропавлівки і незабаром вислали.

Проте найфатальнішим для українського народу став Валувеський циркуляр від 1863 року, який заборонив українську пресу, наукову, публіцистичну, навчальну літературу. Із тимчасової педагогічної школи і взагалі із шкіл була вигнана українська мова. У новому шкільному статуті слова «отечественный язык» були замінені на «русский язык» (викладання).

Проте і в таких умовах українські патріоти продовжували боротьбу за українське слово. Так, у 1863 році український педагог-гуманіст К.Д. Ушинський називав московську школу мало не «пеклом» для української дитини. Він говорив, що така школа робить в українському селі «гірше, ніж нічого» і тільки затримує природний розвиток дітей. Рідну мову педагог вважав першоосновою національного виховання. У статті «Рідне слово» К.Д. Ушинський писав: «Мова народу – кращий, що ніколи не в'яне і вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя... У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина... весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові... Коли зникає народна мова – народу немає більше!» [11, с.123].

А тим часом у 1864 році В.В. Лесевич відкрив у своєму маєтку-селі Денисівка Лубенського повіту на Полтавщині школу з українською мовою викладання. Власті змусили його дотримуватись статуту про початкові школи. За прикладом Лесевича у 1866 році запровадив українську мову Г.Закревський у своїй школі в селі Березова Рудка, але вона того ж року була закрита місцевим справником.

Продовженням русифікаторської політики царату стало підписання 18 травня 1876 року Емського указу, згідно з яким заборонялося не лише видання української літератури в імперії (окрім художніх творів та історичних документів), а й доставка її з-за кордону. Це наступальне звуження сфери функціонування української мови ще більше загострило культурно-національну проблему [8, с.15].

Громадівці далі продовжують відстоювати справу про поширення української мови, використовуючи трибуни різних офіційних установ. Так відомо, що 26 вересня 1883 року гласний В.Косюра запропонував оголосити конкурс і призначити премії за кращі українські підручники, часопис та книгу для народного читання. Він заявив, що розвиток грамотності гальмувався відсутністю українських книжок, що наявна література ні мовою, ні за

змістом непридатна для українських шкіл. У 1897 році на Полтавських губернських земських педагогічних курсах знов порушувалася проблема навчання рідною мовою, учителі вказували на те, що малоросійська мова відрізняється від російської вимовлянням звуків, наголосом, закінченням частин мови, назвами предметів. Було вироблено рекомендації, щоб полегшити українським дітям оволодівати російською грамотою [1, с.54–55].

Подібні питання громадівці порушували на засіданнях, зібраннях Полтавського губернського земства, Полтавської думи, Полтавського, Лубенського, Лохвицького сільськогосподарських комітетів. Що до позиції народних учителів, то відомі постанови учнів Полтавської учительської семінарії, Полтавської групи Всеросійської спілки вчителів, з'їзду вчителів Миргородського повіту. У всіх заявах, постановах, петиціях наголошувалось, що московська школа не задовольняє потреб українського народу, що вона не тільки не дає йому змоги здобувати освіту, але й просто зупиняє розвиток його багатих духовних сил. Теоретичну підставу для своїх думок вони знаходили в основних принципах педагогіки, яка вимагала народної мови для народної освіти [3, с.3–4].

Висновки. Отже, хоча в галузі освіти царський уряд обмежував доступ до знань широких народних мас, передові сили української інтелігенції знаходили шляхи поглиблення процесу народної освіти серед широких верств населення. Адже всякий національний рух, зокрема з питань відродження української школи, залежить від тієї живої національної сили, яка є в народові і намагається виявити себе. Такі національні сили були згуртовані в Громаді та в її осередках, зокрема на Полтавщині. Українська інтелігенція, яка об'єдналася навколо журналу «Основа», проводила значну культурно-освітню роботу. Важливо те, що громадівці пристосовувалися до існуючої системи народної освіти і через різні навчальні заклади (гімназії, училища, недільні школи) несли знання народу, пропагували українські національні традиції. Найважливішого звучання набуло питання запровадження в системі освіти української мови навчання. У цьому напрямку роботи неocenенне значення мала організація недільних шкіл, видання і розповсюдження різноманітної літератури, зокрема підручників. Нові форми навчання знаменували собою радикальний шлях підвищення рівня грамотності різних верств населення Полтавщини. Широка популярність народних шкіл, розвиток у них демократичних принципів навчання, викладання українською мовою сприяли формуванню національної свідомості української нації.

Список літератури

1. Гавриш Р.Л. Земська школа на Полтавщині / Р.Л. Гавриш. – Полтава: Археологія, 1998. – 102 с.
2. Гніп М. Полтавська громада / М.Гніп // Громадський рух у 1860-х рр. на Україні / М. Гніп. – Х.: Державне видавництво України, 1930. – 236 с.
3. Грінченко В. Народні вчителі і українська школа / В. Грінченко. – К, 1906. – 36 с.

4. Дані про число реалізованих дешевих видань українською мовою // Основа. – 1861. – №10. – С. 155–156.
5. Кивайголова І. Из Гадяча Полтавської губернії / І. Кивайголова // Основа. – 1861. – №9. – С. 150–151.
6. Кониський О. Нанські Граматики / О. Кониський // Основа. – 1861. – №1. – С. 62–73.
7. Кулик В. Дещо з Полтави / В. Кулик // Основа. – 1861. – № 11–12. – С. 99–107.
8. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933): навч. посібник / ред. О. В. Сухомлинська [та ін.]. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
9. Переходовець О. З Полтави / О. Переходовець // Основа. – 1862. – №2. – С. 52–54.
10. Пирогов Н.И. О воскресных школах / Н.И. Пирогов // Избр. пед. соч. – М: Академія педагогічних наук, 1952. – С. 464–475.
11. Ушинський К.Д. Рідне слово // К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: В 2 т. – К.: Вища школа, 1982. – Т.1. – С. 121–136.
12. ЦДІА України. – Ф.13. – оп.1. – спр.43. – арк.24.
13. ЦДІА. – Ф.442. – оп.813. – спр.673. – арк.33.
14. Шафранов П.А. К истории народного образования в Южнороссийских губерниях / П.А. Шафранов // Киевская старина. – 1902. – №10. – С. 78.
15. Шевич В. Из Лубен Полтавської губернії / В. Шевич // Основа. – 1861. – №9. – С. 148-150.

УДК: 93

Фатхутдинов Р.Р.

Студент

Стерлитамакский филиал Башкирского Государственного Университета
(СФ БашГУ)

ПРИЧИНЫ СМУТНОГО ВРЕМЕНИ

Fatkhutdinov R.R.

Student

Sterlitamak branch of Bashkir State University
(SF BashSU)

THE REASONS OF THE MEANING TIME

Аннотация

В данной статье автор рассматривает довольно дискуссионную и актуальную проблему, связанную с причинами, которые положили начало смутного времени в России. Основной упор был сделан на такой фактор, как внешнеполитические претензии Польши и Швеции на русский престол и русские земли. В традиционной историографии господствует мнение, что, только внутренние предпосылки, в первую очередь экономический и династический кризис, дали толчок для начала смуты. Конечно же, нами не отрицается этот факт. Однако, смутное время никак не смогло бы достичь таких огромных размеров только благодаря краху экономики и династии Рюриковичей.

Abstract

In this article, the author considers a rather controversial and topical problem related to the causes that initiated the troubled time in Russia. The main emphasis was placed on such a factor as the foreign policy claims of Poland and Sweden on the Russian throne and the Russian lands. In traditional historiography, the prevailing view is that, only internal prerequisites, primarily economic and dynastic crisis, gave impetus to the beginning of turmoil. Of course, we do not deny this fact. However, the troubled time could not reach such huge proportions only thanks to the collapse of the economy and the Rurik dynasty.

Ключевые слова: Смута, экономический кризис, политический кризис, Польша, Швеция, Годунов, Иван IV, XVII век.

Keywords: Troubles, economic crisis, political crisis, Poland, Sweden, Godunov, Ivan IV, XVII century.

В настоящее время сохраняется огромный интерес отечественных исследователей к узловым проблемам истории России, среди которых, далеко не последнее место занимает тема, связанная с причинами, давшими толчок периоду так называемого смутного времени, когда в стране происходила разруха, господствовали социальный, экономический и политический кризис, а также нарастала боярская власть и господствовала пограничная интервенция в лице шведов и поляков.

В традиционной историографии делают упор на такие внутренние предпосылки смутного времени, как экономический кризис, междоусобица, усиление крепостного гнета и т.д. Однако, на наш взгляд, не уделяется должного внимания внешнеполитической причине, заключавшейся в претензиях Польши и Швеции на право русского престола и русских земель.

Целью данной статьи является попытка достоверно и объективно описать экономические, политические, социальные и внешнеполитические причины данного периода русской истории.